

Leerlingen krijgen bij het aanleren van een vreemde taal minder spraakkunst dan vroeger. (foto: Rodrigo Fonseca)

Dyslexie en moderne vreemde talen

Wim Tops

Prof. dr. Wim Tops is neurolinguïst en doctor in de psychologie. Naast klinische ervaring in de diagnostiek en de begeleiding van kinderen en jongeren met ontwikkelingsstoornissen (De Kronkel, Lille), bouwde hij expertise op als wetenschappelijk onderzoeker op het vlak van dyslexie bij jongvolwassenen. Hij is momenteel als docent verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.

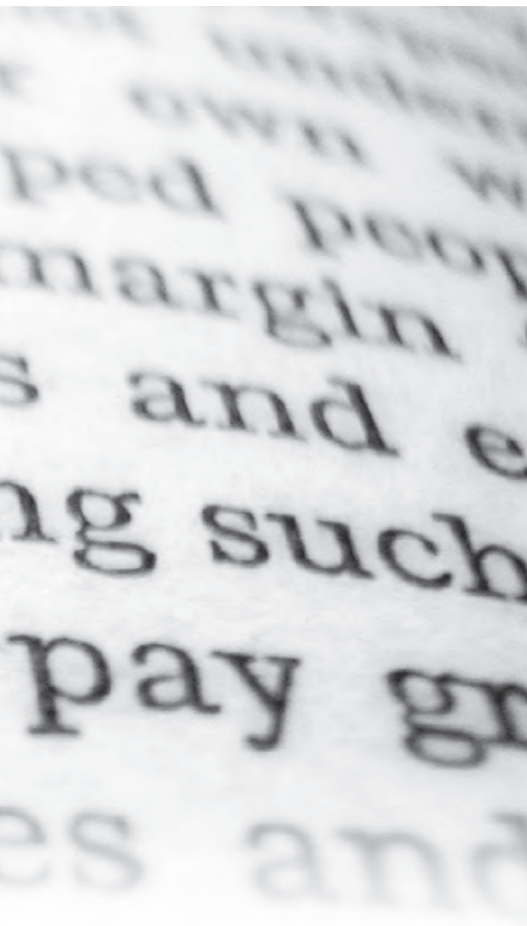
Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau. Ook het aanleren van vreemde talen wordt vaak door de aanwezigheid van dyslexie bemoeilijkt. Vanaf de lagere school staan kinderen met dyslexie, maar ook leerkrachten, ouders en hulpverleners, hierdoor voor extra uitdagingen. Dit artikel beschrijft hoe vreemde talen op school doorgaans aangeleerd worden en welke specifieke moeilijkheden kinderen met dyslexie daarbij ondervinden. We beschrijven enkele mogelijke manieren om aan die moeilijkheden tegemoet te komen.

Hoe leert de school vreemde talen aan?

Er zijn verschillende manieren waarop we een taal kunnen aanleren. We spreken van een directe of natuurlijke tweedetaalverwerving wanneer we een taal spontaan verwerven door sociale interactie met andere (moedertaal-) sprekers. Deze manier van taal leren komt voor bij tweetalige gezinnen waarbij de ouders elk hun eigen moedertaal spreken met hun kinderen. De tweede manier is de indirecte manier waarbij we een vreemde taal aanleren tijdens een bewust georganiseerd leerproces, bijvoorbeeld op school.

Communicatie is belangrijk, grammatica is ondergeschikt

De manier waarop vreemde talen tegenwoordig op school worden aangeleerd, houdt het midden tussen een directe en indirecte manier. Ook al worden vreemde talen op school vooral tijdens speciaal daarvoor voorziene lessen aangeleerd, toch proberen we dit op een zo natuurlijk mogelijke manier te doen. Communicatie staat hierbij centraal. Leerlingen leren zo al heel vroeg hoe ze zich in communicatieve situaties kunnen redden met een vreemde taal (bv. weg vragen, eten bestellen, hulp vragen, zich voorstellen). Hiervoor moeten leerlingen uiteraard woorden en spraakkunst (grammatica) kennen, maar die worden ondergeschikt aan de communicatie.

Minder systematische opbouw

Hoe vreemde talen ook worden aangeleerd (direct of indirect), er blijft een groot verschil met de manier waarop jonge kinderen leren lezen en schrijven in hun moedertaal. In onze moedertaal wordt het aanvankelijk lees- en schrijfproces heel systematisch opgebouwd met veel aandacht voor taalsystematiek en -regels. De meeste methodes voor beginnende lezers beginnen met het aanbrenge van woorden die de een-op-eenverhouding tussen klank en teken respecteren (bv. maan, roos, vis). Geleidelijk worden uitzonderingen toegevoegd, vaak woorden waarvoor wel bepaalde (spelling)regels gelden. Pas in de laatste fase worden uitzonderingswoorden aangeboden die ze van buiten moeten leren omdat er geen regels bestaan om hun schrijfwijze of uitspraak te verklaren.

Wanneer leerlingen een tweede taal beginnen te leren, confronteren we ze plots met verschillende onbekende woorden opgebouwd uit een nieuwe en onbekende klanktekenkoppeling. De een-op-eenverhouding tussen klank en teken wordt hierbij absoluut niet gerespecteerd. Gelijktijdig bieden we regelwoorden aan, maar vaak zonder dat de achterliggende regels expliciet worden benoemd. Wie herinnert zich nog spellingregels voor het Frans of het Engels uit zijn eigen schooltijd? En alsof dat nog niet genoeg is, krijgen kinderen van bij de start ook een heleboel uitzonderingswoorden of onthoudwoorden te verwerken.

We veronderstellen dat leerlingen het nieuwe klanktekensysteem zelfstandig installeren en automatiseren. Ook gaan we ervan uit dat leerlingen in staat zijn om zelf taalsystematiek te herkennen en op basis daarvan zelf regels gaan afleiden. En als het even kan, willen we ook graag dat ze de woordbeelden van onthoudwoorden opslaan in hun (langetermijn)geheugen zodat ze ze op een later moment correct kunnen reproduceren.

Vragen we te veel?

We vragen eigenlijk ontzettend veel van leerlingen wanneer ze een tweede taal leren. Toch zullen taalvaardige leerlingen of leerlingen die intensief oefenen met de vreemde talen hier vaak zonder al te veel problemen in slagen. Voor taalzwakke

leerlingen of leerlingen met dyslexie is dit echter een heel moeilijke opdracht.

Taalzwakke leerlingen of leerlingen met dyslexie zitten met een dubbel probleem. In de literatuur wordt dit vaak aangeduid als 'dual burden'.

Eenzijds ontwikkelen ze de technische lees- en spellingsvaardigheden moeizamer dan leerlingen zonder dyslexie. Anderzijds ondersteunt het onderwijs hen onvoldoende bij het leren van vreemde talen door te weinig aandacht te hebben voor spellingregels en andere taalsystemen eigen aan de vreemde taal. Spelling en het expliciet aanleren van de verschillen in klanktekenkoppeling met de moedertaal komt steeds minder expliciet aan bod in het vreemdetalenonderwijs. Het is zelfs geen expliciete doelstelling meer in het nieuwe leerplan Frans voor het basisonderwijs in Vlaanderen (bv. OVSG, 2010).

Deelvaardigheden bij het aanleren van een vreemde taal

Actief en passief

Voor de duidelijkheid van ons betoog splitsen we een vreemde taal op in vier deelvaardigheden, namelijk lezen, schrijven, luisteren en spreken. Deze vaardigheden kunnen worden opgesplitst 1) in de actieve vaardigheden waarbij de leerling actief taal gebruikt, zij het mondeling (spreken) dan wel schriftelijk (schrijven) en 2) de passieve vaardigheden waarbij de leerling taal vooral moet herkennen, ofwel in geschreven vorm (lezen) ofwel in gesproken vorm (luisteren).

Deze opdeling is voor een groot stuk kunstmatig omdat we in reële communicatie vaak meerdere deelvaardigheden combineren. Dit is ook waarvoor gepleit wordt in de nieuwe leerplannen voor vreemde talen. We spreken in dit verband van taaltaken. Een taaltak is een realistische taak in een zo authentiek mogelijke context, die moet leiden tot een concreet resultaat of product, waarbij de leerling zelfstandig moeten functioneren in de doeltaal.

Van de vier deelvaardigheden zijn voor leerlingen met dyslexie vaak de schrijf- (d.w.z. spelling-) en leesvaardigheden moeilijk.

Het belangrijkste is het kunnen begrijpen of overbrengen van een boodschap. Hoe leerlingen dat doen en hoe correct dat is, komt op de tweede plaats.

Leerlingen krijgen daarom bij het aanleren van een vreemde taal minder spraak- en schrijfoefeningen dan vroeger om regels geïsoleerd in te oefenen. In plaats daarvan gaan we spraakkunst en woordenschat vanuit reële communicatieve situaties proberen aan te brengen en in te oefenen. Vroeger werden vreemde talen in het onderwijs sterk volgens de indirecte manier onderwezen. Leerlingen kregen massa's nieuwe woorden te verwerken die ze aan de hand van lijstjes (met Nederlandse vertaling) van buiten moesten leren. Ook grammaticale regels moesten ze uit het hoofd studeren en laten inslijpen via veel extra oefening. Veel aandacht ging daarbij naar uitzonderingsregels die in het dagelijks taalgebruik weinig voorkwamen. Vormcorrectheid primeerde op communicatie.

Wanneer leerlingen een tweede taal beginnen te leren, confronteren we ze plots met verschillende onbekende woorden opgebouwd uit een nieuwe en onbekende klanktekenkoppeling ...

Lees- en spellingsvaardigheden doen een beroep op de klanktekenkoppeling, namelijk het omzetten van letters in klanken of omgekeerd. Maar er bestaat ook wetenschappelijk onderzoek dat aantoont dat leerlingen met dyslexie moeite hebben met luister- en spreekvaardigheden.

Woordenschat en grammatica

Naast de vier deelvaardigheden zijn woordenschat en grammatica ook van belang. Om vaardig te zijn in een taal moeten we natuurlijk ook beschikken over bouwstenen, namelijk woordenschat. Woordenschat vormt de basis van communicatie omdat het precies de woorden zijn die betekenis geven aan een zin.

Om tot zinvolle communicatie te komen, moeten we echter de woorden aan elkaar rijgen volgens welbepaalde regels, namelijk de regels van de spraakkunst (grammatica). We kunnen immers met dezelfde woorden twee compleet verschillende zinnen maken naargelang de positie van de woorden in de zin. Bijvoorbeeld *De jongen duwt het meisje* heeft een andere betekenis dan *Het meisje duwt de jongen*.

Vaardigheden en bouwstenen bij het aanleren van een vreemde taal:

1. lezen
2. schrijven
3. luisteren
4. spreken
5. woordenschat
6. grammatica

Dyslexie kan gevolgen hebben voor elk van deze zes elementen.

Dyslexie en leesvaardigheid

Sommige leerlingen met dyslexie lezen helemaal niet meer fouten (dit noemen we soms ook substantieve fouten) dan leeftijdsgenoten zonder dyslexie, maar ze haperen vaker als ze luidop moeten lezen of ze hernemen bepaalde woorden vaker. Dit noemen we dan tijdsconsumerende fouten of tijdsfouten. Nog andere leerlingen lezen alleen trager dan leeftijdsgenoten. Maar omwille van het trager lezen komen deze leerlingen in tijdsnood waardoor ze de tekst sneller moeten gaan lezen en bijgevolg minder goed begrijpen. Dyslexie kan ook invloed hebben op het leesbegrip.

Mogelijke aanpak voor technisch lezen

Het is belangrijk dat leerlingen voldoende technisch kunnen lezen. Dat is een voorwaarde om tot begrijpend lezen te komen.

Manieren om technisch lezen in een vreemde taal te oefenen zijn:

- **Auditieve ondersteuning.** Veel taalleermethodes hebben interactieve software (cd-roms en/of audio-cd's). Er bestaan ook tekst-naar-spraakprogramma's die zowat alle Europese talen ondersteunen. Sprint en Kurzweil 3000 zijn in België en Nederland de bekendste. Tekst-naar-spraaksoftware kan een waardevol en efficiënt hulpmiddel zijn om leerlingen vanaf de start vertrouwd te maken met de klanktekenkoppeling van een vreemde taal.
- **Tutorlezen.** Tutorlezen is een vorm van coöperatief of samenwerkend lezen. Hierbij gaat een zwakke lezer samenwerken met een sterke lezer of een volwassen begeleider. Ze kunnen afwisselend een stuk tekst lezen waarbij de ene de andere monitort en bijstuurt wanneer een fout gelezen wordt, bijvoorbeeld. Wanneer deze techniek

regelmatig wordt toegepast, kan dit een gunstig effect hebben op de technische leesontwikkeling.

- **Extra oefentijd.** Recent onderzoek toonde aan dat personen met dyslexie – zelfs hoogfunctionerende studenten en volwassenen – gemiddeld 30% meer tijd nodig hebben dan leeftijdsgenoten zonder dyslexie (Callens, Tops, & Brysbaert, 2012). Naast het geven van voldoende tijd, kan het helpen om teksten op voorhand mee te geven naar huis.

Mogelijke aanpak voor begrijpend lezen

Naast het inoefenen van technisch lezen, is het ondersteunen van begrijpend lezen minstens even belangrijk bij vreemde talen. Als leerlingen goed begrijpend kunnen lezen, kunnen ze daarmee ook zwakkere technische leesprestaties gedeeltelijk compenseren.

Om een tekst goed te begrijpen is het belangrijk dat leerlingen beschikken over voldoende leesbegripstrategieën, die ze bovendien flexibel kunnen inzetten tijdens het lezen. Vaak komen leerlingen met dyslexie bij taalvakken niet tot goed leesbegrip omdat ze bijkomende problemen hebben met woordenschat (beperkte woordenschat). Ook problemen met de (innerlijke) uitspraak en de grammatica kunnen het leesbegrip negatief beïnvloeden. Het is dus belangrijk om te weten te komen wat precies het probleem is. Dit kan een leerkracht doen door een leerling bijvoorbeeld te vragen om een stukje in stilte te lezen en daarna een stukje luidop. Hij kan ook een gesprek aangaan met een leerling om te weten te komen wat er precies moeilijk gaat.

Strategieën voor begrijpend lezen

De belangrijkste begrijpende leesstrategieën zijn (De Krosse & Kleijnen, 2007): voorkennis activeren - voorspellen waarover de tekst kan gaan - skimmen en scannen - woordbetekenissen afleiden.

- **Voorkennis activeren.** Alvorens echt een tekst grondig door te lezen, is het aan te raden om even de tijd te nemen om de tekst te bekijken. Wat voor soort tekst is dit? Lees de titel en eventueel ondertitels. Bekijk de afbeeldingen of figuren. Op basis

hiervan kunnen leerlingen zich al een beeld vormen waarover de tekst zal gaan nog voor hem gelezen hebben. Ze kunnen zich dan ook afvragen wat ze al over dit onderwerp afweten. Het grote voordeel van deze methode is dat ze actief op zoek gaan naar kennis in het (langetermijn-)geheugen, waardoor ze de woordenschat die hiermee samenhangt activeren. Dit zorgt ervoor dat ze tijdens het lezen bepaalde woorden sneller gaan herkennen, waardoor ze het gevoel krijgen de tekst beter te lezen en/of begrijpen.

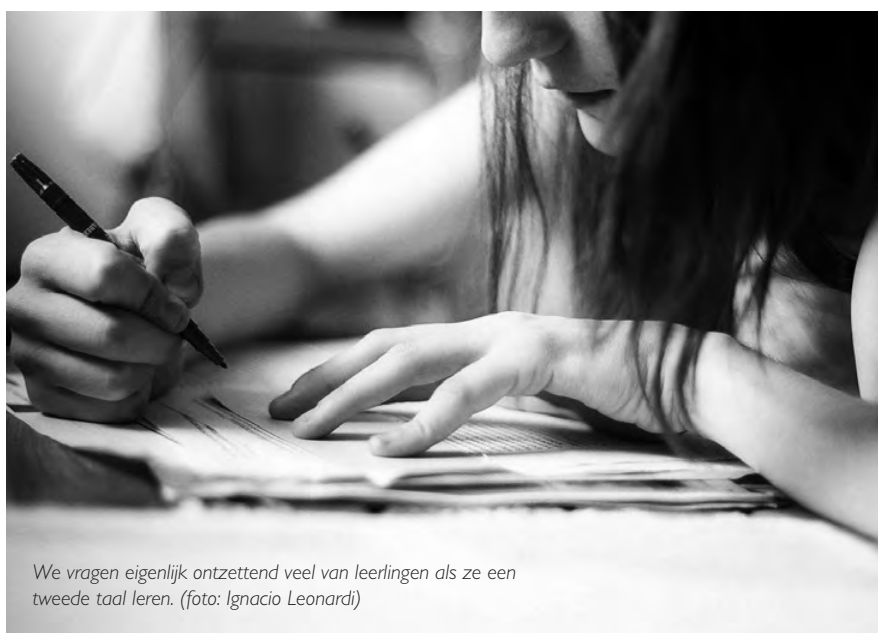
- **Voorspellen.** Op basis van de voorkennis die leerlingen activeren kunnen ze vervolgens hypothesen formuleren over de tekst. Hypothesen die ze dan tijdens het lezen kunnen bevestigen, verwerpen of bijstellen.
- **Skimmen en scannen.** De belangrijkste informatie staat vaak in de eerste en/of laatste zin van een paragraaf. Het globaal lezen van een tekst wordt ook wel skimmen genoemd.
- **Woordbetekenissen afleiden.** Het is ook belangrijk dat leerlingen de woorden in een tekst goed begrijpen, anders kunnen ze niet tot goed begrip van een tekst komen. Woordbetekenissen kunnen ze vaak afleiden uit de tekst zelf. Immers, vaak is de context van een stuk tekst zo duidelijk dat ze bijna aanvoelen wat de betekenis van een woord is (bijvoorbeeld omdat in een

vroeg deel van de tekst synoniemen werden gebruikt of omdat men een definitie geeft van het begrip). Wanneer dit niet zo is, kan het handig zijn om leerlingen te laten zoeken naar verwante woorden in hun eigen taal of in andere talen die ze kennen, om zo toch tot woordbegrip te komen.

Manieren om begrijpend lezen te oefenen zijn:

- **Rolwisselend lezen.** Rolwisselend lezen of reciprocal reading is een remediërvorm voor begrijpend lezen, verwant aan tutorlezen, namelijk samen lezen en begrijpen van teksten. Het verschil is dat er niet gelet wordt op het technisch lezen, maar dat er enkel gefocust wordt op begrijpend lezen. Er kan in tegenstelling tot tutorlezen ook best gewerkt worden met specialisten en niet met leeftijdsgenoten.

De leesbegeleider probeert via kleine vraagjes voor, tijdens en na het leesproces het tekstbegrip te verhogen. Vooraleer de leerling aan de tekst begint, zal de begeleider via vragen proberen alle voorkennis in verband met het onderwerp te activeren (vb. 'Wat weet jij van ... Vertel eens wat over ...'). Daarna worden hypothesen over de tekst in het geheel en over de verschillende onderdelen van de tekst (paragrafen) geformuleerd (vb. 'Wat denk je dat er zal gebeuren? Waarover gaat het in de tekst?'). Bepaalde moeilijk te begrijpen onderdelen van

We vragen eigenlijk ontzettend veel van leerlingen als ze een tweede taal leren. (foto: Ignacio Leonardi)

de tekst kunnen op voorhand vraaggestuurd worden voorbereid en toegelicht zodat het begrip wordt ondersteund. Achteraf kunnen bepaalde onderdelen in detail worden geanalyseerd. Tot slot is het de bedoeling om de hypothesen te toetsen om te kijken of de leerling de tekst goed begrepen heeft en goed heeft ingeschat.

Rolwisselend lezen maakt de leesstrategieën om tot succesvol leesbegrip te komen expliciet. Normaal ontwikkelende lezers passen die vaak spontaan toe, maar leergestoorde lezers niet.

Het expliciet maken van de leesstrategieën bevordert de transfer van deze vaardigheden. Zo kunnen deze technieken ook bij leerlingen met leesproblemen worden ingeslepen.

- **Luisterboeken.** Het lezen van boeken is voor leerlingen met dyslexie vaak een tijdrovende opdracht. Boeken lezen in een vreemde taal is dan een nog grotere uitdaging. Omwille van de problemen met het (technisch) lezen, hebben veel leerlingen met dyslexie ook last van verminderde aandacht en concentratie. Ze zijn snel afgeleid. Ze komen op die manier moeilijk in het verhaal van het boek en ervaren vaak moeite met het volgen van de verhaallijn. Daarom zijn aanpassingen bij huislectuur vaak zinvol. Er bestaan veel luisterboeken. Het is echter wel aan te raden dat de leerling zelf nog meeleeft terwijl hij luistert. De combinatie van lezen en luisteren zal ondersteunend werken. Voor meer info, zie: <http://luisterboeken.startpagina.be> of www.luisterpuntbibliotheek.be.

- **Fonologisch principe.** Dit is het basisprincipe van alle alfabetische talen, dus ook van het Nederlands, het Frans en het Engels. Elke foneem (klank) heeft een vaste correspondentie met een apart grafeem (letter of lettercombinatie) en omgekeerd. Deze foneem-grafeemomzetting gebeurt op een sequentiële manier. Woorden die enkel door het fonologisch principe worden gespeld, noemen we klankzuivere woorden zoals 'kast', 'arbre' of 'fish'.
- **Morfologisch principe.** Woorden zijn opgebouwd uit morfemen, namelijk de kleinste betekenisdragende elementen van een taal. Die morfemen worden zo veel mogelijk op dezelfde manier geschreven (bv. -ment, -age, -tion/soin).
- **Etymologisch principe.** Bij een aantal woorden is de klanktekenkoppeling niet eenduidig en bestaat er geen regel. De spelling moet dan van buiten geleerd worden. Bij een keuze tussen twee schrijfmogelijkheden beslist de historische oorsprong over de vorm van het woord. Zo hebben fonemen die hetzelfde klinken daarom toch een verschillende spelling (bv. toast, zero).

Op basis van de drie spellingprincipes kunnen we fouten classificeren in drie foutencategorieën: fonologische fouten (ook wel luisterfouten genoemd), regelfouten en etymologische fouten (of inprentfouten).

- **Fonologische fouten.** Deze categorie bevat fouten tegen het fonologische principe. De leerling spelt het woord anders dan hij het hoorde. We spreken daarom soms ook van luisterfouten. De meest voorkomende fouten

binnen deze categorie zijn vervangingen (*jeuli in plaats van jeudi), toevoegingen (*brunt in plaats van burnt) en weglatingen (*fanstique in plaats van fantastique).

- **Regelfouten.** Dit zijn fouten tegen het morfologisch principe waarbij de spellingregel verkeerd of helemaal niet werd toegepast (bv. *croisant ipv croissant).
- **Inprentfouten.** Bij sommige woorden moet je het woordbeeld onthouden of inprenten omdat er geen specifieke regels bestaan en omdat ook het fonologisch principe niet altijd kan toegepast worden (*cado in plaats van cadeau; *blackbord ipv blackboard).

Mogelijke aanpak voor spelling

- **Klankspellingschrift.** Om spellingproblemen gericht aan te pakken in een vreemde taal, is het belangrijk om voldoende aandacht te hebben voor de nieuwe klanktekenkoppeling waarmee de leerling geconfronteerd wordt en vooral dan de verschillen met de moedertaal.

Een goede techniek om de nieuwe klanktekenkoppeling te stimuleren en te automatiseren is een klankspellingschrift. Bij een klankspellingschrift gaat de leerling (moeilijke) klanken isoleren en de bijhorende grafemen (lettertekens) weergeven. Op die manier leert hij hoe een bepaalde klank in een taal kan geschreven worden. De leerling gaat dan zelf op zoek naar voorbeelden en vult zo het klankspellingschrift verder aan. Ook uitzonderingen kunnen een plaats krijgen. Door zelf het klankspellingschrift aan te vullen ervaart de leerling welke grafemen vaker voorkomen. Hij kan dan verantwoord gaan gokken als hij twijfelt aan de spelling van een klank.

Dyslexie en schrijfvaardigheid

Spellingsregels en fouten

De spelling van een taal bevat een systeem van regels waarmee een gesproken taal kan omgezet worden in een geschreven vorm. Er worden hierbij steeds drie belangrijke principes gehanteerd: het fonologisch principe, het morfologisch principe en het etymologisch principe (Kleijnen, 1992). Al naargelang de taal zal het ene principe vaker voorkomen dan het andere.

Voorbeeld van een klankspellingschrift voor het Engels:

dress [e]			
dress	pleasant	again	says
bed chess egg evidence	already bread breakfast head	said	
many	bury	leopard	friend
Thames	Burial	Geoffrey	

Skim en scan: de belangrijkste info staat vaak in de eerste en laatste zin van een paragraaf. (foto: Sanja Gjenero)

Voorbeeld van een geheugenkaart voor het Frans:

S in het midden van een woord
tussen twee klinkers

 SS als **S** vb. un message

 S als **Z** vb. une chaise

- **Geheugenkaart of memofiche.** Op deze kaartjes worden spellingregels expliciet verwoord. In het Frans bijvoorbeeld schrijven we een -s in het midden van een woord tussen twee klinkers als -ss als we een [s] horen (bv. basse). Een s in het midden van een woord tussen twee klinkers, schrijven we als -s als we een [z] horen (bv. base). In het Engels wordt de klank [i:] na een <c> altijd als <ei> geschreven (bv. ceiling).

Aangezien leerkrachten of andere hulpverleners de regels vaak zelf niet genoeg kennen, kunnen ze deze ook niet doorgeven aan de leerlingen. Door met behulp van memofiches deze regels expliciet te maken zullen de leerlingen deze regels beter inslijpen en ook automatiseren. Als er geen regels bestaan, kunnen ook ezelsbruggetjes verzonnen worden om bepaalde spellingen gemakkelijker in te slijpen.

Dyslexie en luistervaardigheid

Er bestaat heel wat wetenschappelijk bewijs dat mensen met dyslexie ook problemen hebben met de auditieve verwerking. Een van de oorzaken van dyslexie is een fonologisch probleem. Dit betekent dat personen met dyslexie problemen ondervinden met het onderscheiden en manipuleren van klanken in woorden. Hierdoor zullen ze de woordgrenzen in een woordstroom van een vreemde taal minder goed herkennen dan leerlingen zonder dyslexie.

Om het gericht luisteren te verbeteren of te remediëren kunnen de volgende methoden zinvol zijn:

- **Context aanbieden.** Het kan zinvol zijn om leerlingen een deel van de geschreven tekst als ondersteuning

BOX 1. DE KNOOPMETHODE VOOR HET LEREN VAN NIEUWE WOORDEN

Ons brein zal woorden beter en sneller kunnen vasthouden als we een nieuw woord kunnen vastknopen aan een bestaand woord. Er zijn verschillende 'knopen' mogelijk.

1 Zoek een gelijkenis met een bestaand Nederlands woord of een woord uit een andere taal of dialect.

vb. *une caisse* een kassa
une fourchette een vork

2 Zoek een gelijkenis met een eerder geleerd woord.

vb. *chanter* *une chanson*

3 Ook stukjes uit woorden herkennen helpt om de woorden beter te onthouden.

vb. *-ment* *un changement* (is steeds mannelijk)

4 Verzin zelf een ezelsbruggetje.

vb. *neige* sneeuw is *neig*
professeur leerkracht met 1 *frak* en 2 *schoenen*
-tion/-sion = steeds vrouwelijk
vb. *une action*
vb. *une profession*
un hôpital = de *s* die wegvallt

I give you many kisses and much love.
many kisses: kan je tellen
much love: kan je niet tellen

aan te bieden, bijvoorbeeld een gatentekst. Zo krijgen ze een deel van de context en kunnen ze met behulp daarvan de ontbrekende woorden afleiden. We kunnen de gegeven context steeds verminderen zodat ze zelf meer en meer moeten luisteren om het ontbrekende aan te vullen. Ook het aanbieden van een visuele ondersteuning als een filmfragment of reportage kan helpen omdat de visuele context de boodschap ondersteunt. Leerlingen kunnen dan op basis van de context veel gericht gaan luisteren. Kies in het begin ook voor fragmenten met zo weinig mogelijk ruis en met een traag spreektempo. Ook herhalingen kunnen ondersteunend werken.

- **Strategieën.** Zoals bij begrijpend lezen kunnen hier ook strategieën gebruikt worden zoals het activeren van voorkennis, het formuleren en toetsen van hypothesen.
- **Herhaling.** Het is ook nuttig om fragmenten heel vaak te laten beluisteren. We beperken ons in de

klas vaak tot twee of drie keer wegens tijdsgebrek, maar voor leerlingen met dyslexie kan het zinvol zijn de tekst zo vaak te beluisteren als nodig is om hem volledig te begrijpen. Daarbij kan ook het aanleveren van een transcript (dit is een volledig uitgeschreven versie van de audio-opname) erg handig zijn. De leerling kan eerst een paar keer luisteren, daarna het transcript lezen en ten slotte opnieuw luisteren totdat hij de woorden en zinnen ontdekt en begrijpt.

Dyslexie en spreekvaardigheid

Ook de spreekvaardigheid kan door dyslexie worden beïnvloed omdat leerlingen met dyslexie vaak moeilijker woorden of begrippen uit het langetermijngeheugen kunnen oproepen. Ze ervaren soms woordvindingsproblemen. Als ze iets vertellen, moeten ze wat langer naar hun woorden zoeken waardoor ze gebeurtenissen of verhalen soms onsamenhangend vertellen en van de hak op de tak springen.

Aangezien de woordvindingsproblemen vaak samenhangen met stress of (spreek-) angst, is het goed om spreek situaties zo ontspannen mogelijk te laten verlopen. Vermijd daarom zo veel mogelijk stresserende factoren. Leerlingen moeten ook voldoende spreekervaring kunnen opdoen alvorens ze bijvoorbeeld alleen voor de klas moeten spreken.

Dyslexie en woordenschat

Wetenschappelijke studies hebben aangetoond dat mensen met dyslexie over een kleinere woordenschat beschikken dan mensen zonder dyslexie. Dit kan het gevolg zijn van woordvindingsproblemen of van het feit dat ze minder in contact komen met nieuwe woorden, omdat ze gemiddeld genomen minder leeservaring hebben dan hun leeftijdsgenoten zonder dyslexie. Het remediëren van woordenschatproblemen is niet eenvoudig. Er bestaat hiervoor geen kant-en-klare oplossing.

Belangrijk is om zo veel mogelijk momenten aan te grijpen om de woordenschat te vergroten en om leerlingen de attitude bij te brengen om uitleg te vragen wanneer ze een woord niet kennen.

Een probaat middel om ervoor te zorgen dat de leerling de nieuw geleerde woorden ook actief gaat gebruiken, is ze bijvoorbeeld laten noteren in een apart schriftje dat de leerling regelmatig doorleest of raadpleegt.

Het aanleren van nieuwe woorden

Omwille van problemen met het fonologisch bewustzijn en een algemeen automatiseringsdeficit hebben leerlingen met dyslexie ook vaak problemen om nieuwe woordenschat te leren en te onthouden. Leerlingen met dyslexie kunnen daarom ondersteuning gebruiken bij het aanleren van nieuwe woorden. Besteed daarom voldoende aandacht aan de verschillende strategieën die leerlingen kunnen inzetten bij het leren van nieuwe woorden. We stellen de Knoopmethode voor (zie box 1).

Computer als hulpmiddel

De computer is ook een uitstekend hulpmiddel om nieuwe woorden te leren. Veel taalleermethodes investeren al in

BOX 2. VOORBEELD VAN EEN MEMOFICHE VOOR DE REGELS BIJ ONTKENNING IN HET FRANS

De ontkenning in het Frans bestaat uit twee deeltjes, daar waar we in het Nederlands meestal één woord gebruiken. Het eerste element komt steeds voor het vervoegde werkwoord, het tweede daarna. We stellen dit visueel voor als een figuurtje dat het werkwoord omarmt. Zo kunnen kinderen beter onthouden dat er twee delen zijn en waar die staan in een correcte Franse zin.

Vous êtes de Paris? je ne suis pas de Paris

C'est ton père? ce n' est pas mon père

ondersteunende software, al dan niet met extra oefeningen met automatische feedback of auditieve ondersteuning voor het aanleren van nieuwe woordenschat. Daarnaast bestaan er ook online woordleerprogramma's of overhoorprogramma's die geschikt zijn voor het instuderen van nieuwe woordenschat. Een voorbeeld van een overhoorprogramma is www.wrts.nl. Dit is een gratis overhoorprogramma met een waaier aan mogelijkheden. Leerlingen kunnen zelf woordenlijsten aanmaken of invoegen vanuit bijvoorbeeld Excel. Ze kunnen ook spraakhulp inschakelen zodat de woorden correct worden voorgelezen.

Dyslexie en grammatica

Er bestaat een misvatting dat leerlingen met dyslexie grammatica eenvoudiger leren dan woordenschat omdat er regels voor bestaan. Het zijn immers de regels die geautomatiseerd moeten worden. Hier hebben leerlingen met dyslexie vaak problemen mee. Ondersteuning, maar vooral extra oefening, is op dit vlak dan ook soms nodig. Dankzij het internet vinden leerlingen op een relatief gemakkelijke manier oefeningen op hun niveau. Sommige taalleermethodes beschikken over eigen websites waar ze dit soort oefeningen aanbieden, al dan niet met automatische correctie.

Naast het extra inoefenen van grammatica-oefeningen kan het ook zeer nuttig zijn

om regels te visualiseren op geheugenkaarten of memofiches (zie box 2). We gaven hiervan al voorbeelden voor spelling. Hetzelfde principe kan gebruikt worden voor de voorstelling van grammaticale regels.

Dyslexie en studiestrategieën

Leerlingen met dyslexie beschikken soms ook over minder efficiënte studiestrategieën. Ze maken vaak onvoldoende transfer van nieuwe geleerde vaardigheden en kennis naar nieuwe leersituaties. Ze controleren zichzelf ook minder vaak. Leerlingen met dyslexie ervaren problemen met hun werkgeheugen. Hierdoor hebben leerlingen met dyslexie vaak problemen met complexe opdrachten waar twee of meer taken tegelijk moeten worden opgelost (vb. vertalingen). Geheugenondersteunende maatregelen zoals het gebruik van stappenplannen of onthoudkaartjes met (vb. grammaticale) regels of (vb. wiskundige) formules kunnen het zwakke werkgeheugen ondersteunen.

We geven het voorbeeld van de HOERA-methode (zie box 3). Dit is een zelfcontrolemethode waarbij leerlingen zich zelf op een systematische manier leren controleren en corrigeren zodat ze een aantal van hun spelling- en grammaticafouten zelfstandig leren vermijden.

Er bestaat heel wat wetenschappelijk bewijs dat mensen met dyslexie ook problemen hebben met de auditieve verwerking ...

BOX 3. HOERA-METHODE ALS ZELFCONTROLE VOOR FRANS

Als een leerling klaar is met een toets of examen, noteert hij of zij opgelucht het woord 'HOERA' onderaan het blad. Elke letter helpt de leerling om een bepaald aspect van de spelling of grammatica systematisch na te kijken. Deze methode is meer gericht op Frans dan op Engels omdat er in het Frans meer morfologische verschillen zijn in vervoegingen en verbuigingen, alsook het gebruik van meer diacritische woordtekens (vb. accenten).

- Bij de letter H kijkt de leerling na of elke zin begint met een hoofdletter en eindigt met het juiste leesteken. Onderzoek toont immers aan dat leerlingen met dyslexie juist daar veel fouten tegen maken.
- Bij de letter O kijkt men na of de overeenkomst tussen het onderwerp en het vervoegde werkwoord klopt, alsook de overeenkomst met voltooid deelwoord (voor het Frans accord du participe passé).
- De letter E staat voor enkelvoud en meervoud, maar bij uitbreiding ook voor mannelijk en vrouwelijk. Hier gaat men na of alle verbuigingen van genus en getal correct zijn gemaakt.
- De R staat niet voor een specifieke taak maar was nodig om een betekenisvol woord te vormen.
- A staat voor het controleren van accenten en andere woordtekens.

H Hoofdletters en leestekens

O Onderwerp en persoonsvorm

E Enkelvoud of meervoud
mannelijk of vrouwelijk

R

A Accenten

Many kisses and much love: een ezelsbruggetje. (foto: onbekend)

Besluit

Het aanleren van moderne vreemde talen gebeurt anders dan het leren van de moedertaal. Bij vreemde talen is er doorgaans minder aandacht voor het automatiseren van het nieuwe klankte-koppelingssysteem en voor het expliciet maken van spellingregels.

Leerlingen met dyslexie hebben vaak problemen met het klanktekeningoppelingssysteem en/of de spelling van het Nederlands. Als er dan nog een tweede en derde taalsysteem bijkomt, stelt dit hen voor grote uitdagingen. Dit artikel beschreef de specifieke moeilijkheden die hiermee samengaan en manieren om hieraan tegemoet te komen.

REFERENTIES

CALLENS, M., TOPS, W., & BRYBAERT, M. (2012). Cognitive profile of students who enter higher education with an indication of dyslexia. *Plos One*, 7(6).

KLEIJNEN R. (1992). *Hardnekkige spellingfouten. Een taalkundige analyse.* Lisse: Swets en Zeitling.

KROSSE, H. DE & KLEIJNEN, R. (2007). *Dyslectische leerlingen en de talen.* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

OVSG (2010). *Leerplan Frans.* Brussel: Politeia

MEER LEZEN?

(zie 'Onder de leeslamp' voor een bespreking van dit boek)

TOPS, W., & BOONS, G. (2013). *Dyslexie en moderne vreemde talen.* Antwerpen: Garant.

Ook dyslexie in het Spaans?

Dyslexie komt in alle talen voor, maar niet altijd even vaak. Het voorkomen van dyslexie hangt af van de transparantie van de klanktekeningoppeling van een taal (dit is de koppeling tussen de letters en de klanken van een taal). Deze koppeling bepaalt het gemak waarmee men leert lezen en spellen in die taal. Dyslexie komt minder vaak voor in talen met een duidelijke overeenkomst tussen de letters en de uitspraak, zoals het Spaans. In talen met een minder duidelijke overeenkomst tussen klanken (fonemen) en tekens (grafemen) zoals het Engels komt dyslexie dan weer meer voor.